

SPOMEN-OBILJEŽJA NA MJESTIMA SMRTI: POTVRDE U PREDAJAMA

SAŽETAK

Obilježavanje mjesta na kojemu je čovjek umro u neočekivanim i nesretnim okolnostima poznato je u nas i u prošlosti i u sadašnjosti. Uz brojne spomenike, o obilježavanju mjesta ljudske pogibije svjedoče i priče i predaje. O nekima od njih pisala je više puta Maja Bošković-Stulli. Prateći moje istraživanje spomen-obilježja žrtvama prometnih nesreća i drugih srodnih znamenja, upozorila me na te predaje i probleme oko njihove interpretacije. Za istraživača spomen-obilježja na mjestima ljudske smrti značajno je da, bilježeći spomen-znakove, te predaje potvrđuju u određenome prostoru i vremenu proširen odnos prema mjestu ljudske pogibije, potrebu da se takvo mjesto obilježi. Odnos predaje i spomen-znaka, međutim, znatno je složeniji.

Postojanje spomen-obilježja, osobito spomenika nepoznata podrijetla kao i kamenja neobičnih oblika, mami ljude na raspredanje priča, potiče nastanak predaja, koje se djelomice ili u potpunosti mogu, a i ne moraju oslanjati na povijesne činjenice. S druge strane, postojanje predaje o nekoj nesretnoj pogibiji ili ubojstvu ponekad uzrokuje njezino neosnovano vezanje uz neko obližnje spomen-obilježje nepoznata podrijetla. Katkad predaja o nesretnoj pogibiji spominje i obilježje, koje više ne postoji (ili nitko ne zna gdje je ili je s vremenom propalo). U predajama o nesretnim pogibijama obilježje može postojati ali ne mora biti spomenuto, i tek mu uporni istraživač ulazi u trag. U ovome se slučaju podatak o spomeniku u lancu predaje negdje zagubio, jer ona ipak prvenstveno prenosi priču o nesretnoj pogibiji, a ne o njezinu obilježavanju. I najzad, postojanje predaje o nekom smrtnom stradanju može biti i poticajem za naknadno postavljanje kao i obnavljanje spomenika.

Složeni odnos predaje i spomenika dalje se zamršuje još složenijim odnosom predaje i povijesnih događaja, prepletanjem priče i zbilje. Za istraživača je značajno da predaje koje samo spominju obilježje, kao i one koje se vežu uz određeni spomenik, osnovano ili ne, potvrđuju obilježavanje mjesta smrti kao dio predajne kulture, kao kulturnu zamisao i praksu. Spomenici nepoznata podrijetla "tumače" se pričama i predajama o smrtnim stradanjima i ubojstvima, a ta tumačenja, kako kaže H. Bausinger, usidrena su u opći predodžbeni horizont (Bausinger 1968, 175). Čak i onda, kad se može argumentirati dokazati da predaja nije u vezi s određenim spomenikom ili da se predaja ne osniva na povijesnim činjenicama, čak i takve predaje i u njima spomenuto znamenje smrti iskazuju obilježavanje mjesta ljudske pogibije kao znano i rasprostranjeno kulturno iskustvo.